

A
BIHARI REMETE

VAGY
A VILÁG IGY MEGYEN.

1804.

Tudósítás.

E munka olvasott, tanult és gondolkodáshoz szokott emberek számára készült, azért az együgyűek és hevert elmék olvasásával nem sok hasznos időt tölthetnek el. Mindazonáltal mindent elkövetett az Író, hogy okait a tanulatlanoknál is érthetőkké tegye. Ha valaki, te, ezeket általában mégis meg nem érted, róla nem tehetek ; de a dolognak természete meg nem szenvedte, hogy mindenütt együgyű legyek.

Bessenyei György.

A bihari remete.

Hajdan, a mesés időkben, mikor még a természet bölcsesége, a világnak e táján királyi székét fel nem emelte, egy néhány lelkeknek árnyékában rejtezett el, kik minden igyekezetekkel is reá nem mehettek, hogy a község által magokat megismertethessék. A Bihari Remete vala egyik ezek közül, ki a születésével dajkálkodó természet által jó erkölccsel és lélekkel származván, titkos ösztöneit érzette magában, melyek által tárgyai felé vonatott. Ifjúságában úgy látta, hogy az emberi értelem mindenre kiterjedvén, mindent kitanúlhat és meg is foghat, valamit csak érzésében vagy látásának határában feltalálhat. Erre magánosság, örökké tartó olvasás és éjjeli nappali gondolkodás kellett. Játéki közül magát kiragadván, gyenge értelmét e világnak bölcsei közzé sijjesztette. Ehez fordúlt, olvasta; másat vett fel, letette; és újra meg újra több értelmekre terjedvén ki, oda jutott, hogy az egész emberi nemzetnek elméje egy oly magával küszködő és habjával habja ellen csatározó tengerré változzon előtte, melynek véghetlen kiterjedése látásának határában partot sehol se mutasson.

Ez akkor esett a Remetével, mikor már czéiját érdeklette, és úgy tetszett néki, hogy most a természet titkait mindjárt mind utól éri. Ezen munkájának folytatására sorsa által is segítettett, örökös magánosságra

zárattatván ki az oly emberi társaságoknak fergetegei között, melyeknek értelem nélkül való fecsegése között minden okos ember fohászkodni szokott. Hol az ellenséges indulatú halandók egymást mosolygó barátsággal fogadják, de kinjokban csak; nem lévén módjuk a bosszuállásra mindannyiszor, a mennyiszor eszetlen és irigy indulatjuk azt megkivánná. Ez okon a Remete sorsával megalkuszik és véle kezét fogván, a bihari havas oldalába magát elrejtí. Miért ögyelegek, mond magában, az emberek lármája közt, hogy ez jobbrul taszítson, amaz balrul húzzon? az bolondnak állítson, ez magasztaljon? itt segedelmemet kérjék, amott földre tapodjanak? Hol valamennyit siralmas sorsából szerencséjére felsegéllek, mindannyi ellenséget és háladatlant csináljak magamnak? Ha boldogítok, adok, utóljára a megsegélt embereknek száma annyi ellenséggé szaporodik ellenem, hogy magam pusztulok el általok, mely eset annál siralmasabb lenne részemről, hogy csupa jótéteményeim által kellene elvesznem.

A Remete ilyen tévedésbe esvén, fel nem vehette továbbá, hogy a valóságos emberségből származott jótétemény kölcsönt nem kíván; nem is azért akarja magát gyakorolni, hogy azok, kiken segít, szerencsésének legyenek rabjai, hogy vizontszolgálattal megfizessék; hanem önnön természetinek kíván eleget tenni, mely úgy gyönyörködik, ha másokkal jól tehet; elhittetvén magával, hogy e tekintetben Istenének képét viseli. Nem vette volt még eszébe a Remete, hogy a jótétemény minden érdemét elveszti, mihelyt az, a kitől származik, adománynyal, szolgálattal kíván érette kifizettetni. E szerint csak azok eshetnek háladatlanságba, kiktől jóltevőjük egyebet nem kíván, hanem hogy sorsát, szerencsésjét, nevét, hírét, kenyerét meg ne támadják.

Minekutána a Bihari Remete elméjében magát tiz esztendeig főzné és gondolatainak tengerében uszni kezdene, barlangjából kikél egy reggel és a havas tetejére menvén, látását az álmából felocsúdó természetén kiterjeszti. Már a hajnalnak késsel elegyes táj színe hosszú újjaival a magas ég táját pirosra festette. A bércz teteje világosodni kezdett, mintha alóla tűznek lángja emelkedne felfelé. A hegyeken termett fák egymásra mosolygó aranszínnel ragyogtak, melyeknek árnyéka mértföldekig dült ki a felkelő napnak sugárai alatt. Az útjában bujdosó Keres tekervényes folyásával az álmos vidékeket megelevenítette és a napnak világát magán játszódhatta. Párája felette széllyel elterült, mely feljebb-feljebb emelkedvén, magát a magas egekhez csatolta. Városok, faluk, felemelkedett tornyok láttattak széllyel a messze térjeken és ligetek között, melyeknek utczái, a mezőre kiindult barmoknak bőgéseivel hangzottak. — A csordások kürtölése, pásztorok sikkangatása, szolgálóknak kiabálása, futkosása láttatott, hallatott mindenfelől. Fűvet, fát, a rajtok összefutott harmat gyöngyszínben mutatott. Végre a nap e világnak elevenítő és őltető tüzét, királyi székinék karjain a bércz tetejére emeli fel, honnan tündöklő méltóságát e világnak megmutatja; befogván játszó sugaraival az egeknek véghetetlen kiterjedését. Minden ragyogott, tündöklött; térségek, hegyek, halmok, vizek, ligetek mosolyogni, nevetni láttattak. — Mindezen magokhoz ragadó tárgyaknak szemlélése a Remetének lelkét annál nagyobb felemelkedésbe hozván, az ég és föld között, Isten és emberek előtt, csendes elmélkedését és beszédét következőképen kezdi:

Mit tegyek hát e feneketlen mélységű és vég-
 hetetlen kiterjedésű dolgoknak tengerében, melynek
 színén annak nagyságához képest nem vagyok testem-
 ben egy mustármag? Hogy ismerjem, itéljem ezeket?
 Miből? mivel? Micsoda próbákat keressek, melyeken
 mint fundamentomon lábaimat megvethessem? Embe-
 rek értelméhez ragaszkodjam? Hová, merre induljak
 el ezeknek egymás ellenébe vett útaikon? Ki beszél-
 hessen e világnak minden nemzetségeivel? Ki szedje
 voksát rakásba? De ha ez lehetne is, megegyezne-e
 magával? Ha egy és más nemzetnek értelmét mind
 elfogadom, ellenkezésbe hozván magával lelke-
 met, értelem nélkül valóvá leszek. Ennyi vetélkedés közt,
 miből s mivel itéljek, hogy magamat meghatározhas-
 sam? A menyei dolgokban a voksnak sokasága nem
 próbál. Egész emberi nemzet lehet tévelygésben
 akkor, midőn annak sokasága között egy néhány bölcs
 lát csak igazán. Vagy magamtul kell látnom, vagy az
 egek által megvilágosíttatnom. De ha e világnak Istene
 különös módokon csodái által oktatna is, bennem
 kellene a próbának feltaláltatni, mely által csodatéte-
 leit megismerjem. A vak változást nem lát, a siket
 beszédből nem itél, és a kiben értelem nincs, nem
 okoskodik, sem az igazság és hamisság közt választást
 nem teszen.

Hová menjek, minekutána e világnak bölcsei
 azt is kérdésre teszik ki: ha vagyok-e valósággal vagy
 csak összeszűtt-font árnyék és semmiség lebeg álta-
 lam? Merről induljak el? A dolgokrul jöjjen-e magam
 felé, hogy valóságomat azokbul próbáljam; vagy ma-
 gamat tapasztaszam*) elébb, hogy azoknak ismereteire

* *Tapaszt*: tango, attrecto. Régi szó. Használatára több
 példát hoz fel a *M Nyelv tört. Szótár*. III. k. 434. l. Sz. F.

kiterjeszkedhessem? Minek hordod a mérni való dolgot rakásra, ha font nincs, melybe azokat helyheztesd? Mihelyt valamely eszközt megtekintek, hogy megítélhessem és érthessem, magamhoz kell nyulnom. A micsodás lelkemben az igazságnak mérő serpenyője, olyan a fontolás. Miből származzon az itélettétel, akár milyen legyen? A léleknek kisebb vagy nagyobb okai-bul és erejébül. Vagy magadban itéled azt a mi vagy; vagy magadat kivetkeztetvén magadbul, más által hiszel magadnak. Azaz, vagy magad határozol meg minden igazságot magadban, vagy abban nyugszol meg, a mire más tanított. Akárhogy értsed és vegyed, a magad próbáinak mindenképen meg kell fundamentumul maradni. Kinek higgyek ha beszél és nincs bennem értelem, itélet-tétel, józan okosság, melyek által fontolhassam ha igazat szól-e vagy hamissággal hitet? Mindennek kellene hinnem, valaki beszélni tud. Kivel meddig mulatnék, azt kellene állítanom a mit ő; más-sal találkozván, annak okai alá vetném magamat. E szerint forgatván, változtatván igazságomat örökké, annak ismerete nélkül kellene meghalnom.

A bennem élő igazság kétféle: vagy nevelésben vészem által atyáimtul, vagy önnön okosságom, látásom, érzésem, tapasztalásom között állítom fel magamban. Ez lelkemtül származván lelkemben, halálomig ott marad, mert-tulajdona; amannak pedig fundamentoma nevelés, szokás lévén, változhatik. Már, ha senki-nek sem szabad atyáinak oktatások által örökségül reá maradott igazságát vizsgálni, úgy mindenféle igazságban és hitben élő halandónak helyes oka van azon értelemben élni, halni, melyben neveltetett. De igazságot tanít-e mind? Nem volt Sokratesnek oka vizsgálni, ha istenei-e valósággal mindazok, kiket szülei,

hazája, nemzete mint tiszteletnek tárgyait hagytak meg néki reménységül és örökségül? Ki gyógyulhat meg vakságából, ha tévelygő szüleinek neveléssel által vett hamis tudományokat a maga lelkében kérdőre nem veheti, sem annak fontolására útja, szabadsága nem lehet? Így minden pogány népnek örökös igazsága van nemzetének tévelygései közt világ végéig megmaradni. Ez hát az a fundamentom, melyen megállok, hogy legyenek, lássak, halljak, érezzek, gondoljak és fontolván, ítéljek. Lehetetlen az embert értelmétől megfosztani úgy, hogy tovább is ember maradhasson.

No hát már most magamat tapasztom. Valamit másoktól hallottam, félre teszem, úgy keresvén magamat, mintha magamban lettem volna világra, minden más okoskodó léleknek hallása és ismerete nélkül.

Létem, éltém, azaz testem és lelkem van; mert gondolatom, cselekedetem, érzésem ezek által lesznek; melyektől szüntelen hányattatom. Gyönyörűségre, keserűségre vagyok elosztva. Végben viheti-e a gyönyörűség, hogy magát ne tudja, és a fájdalom, hogy keservét ne érezze? Helyben állok, gondolok. Akarat támad bennem; megindúlok, nem szólok és helyemet változtatom. Már hogy legyen a szabadakarat valóság nélkül a jövő-menő testnek elevenségében? Nem lehet az akarat gondolat nélkül, mely szemünk láttára ront, épít, változtat. Testem, lelkem van hát, ezekkel egyetemben érzésem is, és józan okosság által való ítéltelem. Innen indúlok el.

